

לעורכי עיתון זיקה שלום רב,
קיבלתי בשמחה את הגיליון המקוון החדש העומד בסימן 70 שנה לשואת יהודי הונגריה. קראתי
מהחל עד כלה, כמי שמוצאת ענין בעיתונכם.

אך מה רבה אכזבתי מהכתבה על פרשת קסטנר.

[<http://www.yadvashem.org/yv/he/education/newsletter/33/kastner.asp>]

אין נושא מתחום השואה השנוי במחלוקת בחברה הישראלית ואף היהודית, כמו פעולותיו של קסטנר
בהונגריה ומשפט קסטנר. ואולם, הקוראים מצאו בה את העמדה השלטת מזה עשרות שנים במחקר
ובתקשורת, ללא תוספת של מבט ועניין חדש במלאת 70 שנה לחיסול יהדות הונגריה, בנוסף
לשגיאות ואי דיוקים. בהיות 'זיקה' עיתון של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם,
מוסד חינוכי ממלכתי מוכר העוסק בהוראת השואה והנחלתה, היה עליכם להציג כתבה המתחשבת
בחידושי המחקר, או לפחות לפרסם לצדה מאמר הרואה באור שונה את פרשת קסטנר.

מפאת קוצר המצע אעמוד על מספר טעויות שיש בהם ללמד על הבדלי גישות בסוגיה השנויה
במחלוקת:

בגוף הכתבה נאמר שזמן קצר לאחר כיבוש הונגריה יצר ועד ההצלה [בבודפשט] בהמלצתו של הרב
וייסמנדל מסלובקיה, קשר עם איש הס"ס דיטר ויסליצני, שהיה חלק מקבוצת הס"ס בראשותו של
אייכמן, מי שהיה אחראי לגירוש היהודים. קסטנר וברנד העלו בפניהם הצעת תשלום של שני מיליון
דולר בתמורת לאי גירוש היהודים מהונגריה.

משתמע מכך, שהמשא ומתן על הצלת יהודי הונגריה עם הגרמנים החל לאחר כיבוש הונגריה,
בעקבות המלצת הרב וייסמנדל למנהיגי יהדות הונגריה [לאור ההצלחה של תוכנית ההצלה שיזם,
בעקבותיה ניצלו כשליש מיהודי סלובקיה בסוף 1942 באמצעות כופר. בדיעבד התברר שהצלתם
הייתה זמנית], ולאור רצונם של קסטנר וברנד לחדש את "תוכנית אירופה" להצלת שארית יהודי
אירופה, שיזמו וייסמנדל וגיזי פליישמן ולא הצליחו להביאה לכלל גמר.

ואולם, דברי יואל ברנד והרב וייסמנדל מפריכים את הדברים.

לפי ברנד, שנחקר בידי אנשי השרות החשאי הבריטי בקהיר (SIME) ביוני 1944, סמוך לאירועים
עצמם, הוא וקסטנר שמעו על הכיבוש הגרמני הצפוי שבועיים לפני מעשה, ב־5 במרס, מפי
הבלדרים הגרמנים שעבדו בשירות ועדת ההצלה, ד"ר שמידט וויניניגר. בתגובה פנו אליהם הוא
וקסטנר וביקשו מהם עזרה ליצירת קשר עם ויסליצני, כדי להחיות את "תוכנית אירופה", אך השניים
סירבו.¹

למשה שרת אמר ברנד ב-11 ביוני 1944 בחאלב בסוריה שדבר הכיבוש נודע לו כשבוע לפני
הפלישה, והוא וחבריו התחילו מיד לחפש קשר עם קבוצת ה.ו.ה. בראשות ויסליצני, מפני שידעו כי

¹ חקירת ברנד־SIME, עמ' 13-15.

הוא דחה את גרוש שארית יהודי סלובקיה תמורת סכומים גדולים.² לחברי הנהלת הסוכנות דיווח שרת כעבור שלושה ימים, כי לא ברור האם היוזמה לחזור ל"תוכנית אירופה" הייתה של קסטנר וברנד או של הגרמנים, כחוליה בשרשרת המגעים ביניהם לקראת הכיבוש.³

כל אלו עומדים בסתירה לדברי קסטנר לאחר המלחמה, כי הוא וברנד נקטו יוזמה ויצרו קשר עם הנאצים **לאחר** הכיבוש הגרמני, במטרה לפתוח במשא ומתן על הצלה עם ויסליצני, כפי שיעץ להם הרב וייסמנדל.⁴

כך גם בדבר מכתב ההמלצה. לפי הרב וייסמנדל מכתב ההמלצה שלו ושל חבריו לשאת ולתת עם הגרמנים למען הצלת יהודי הונגריה נכתב בכפייה, אף שהוא לא שלל משא ומתן כזה, והבהיר זאת במכתב ששלח לבודפשט:

ב-24 במרס, בערב שבת, ערך דיטר ויסליצני ביקור חטוף בברטיסלבה בדרכו לברלין. הוא ביקש מחבר "קבוצת העבודה", המהנדס אנדרי שטיינר, שהרב וייסמנדל יכתוב מכתב אל איש אשר ימצא לנכון בבודפשט שאתו יכנס בדברים "איך לבטל את הגזרה העומדת להיגזר", ויסביר לו ש"הגיע הזמן לאכילת פירות מן המלאכה הקדומה", היינו מ"תוכנית אירופה", שנגעה עתה ליהדות הונגריה. את המכתב ביקש ויסליצני לקבל לידיו בשובו מברלין ביום ב'. וייסמנדל הוזעק מעירו ניטרה, ובמהלך השבת כתבו נציגי שלושת הזרמים בסלובקיה אל חבריהם בהונגריה מכתבי המלצה לשוב ל"תוכנית אירופה", והוסיפו כי ויסליצני הוא אדם מהימן ואפשר לסמוך עליו. המכתבים נשלחו לנציג האורתודוקסים, פנחס פרוידיגר, לנציגת הניאולוגים ולנציג הציונים-בבודפשט.

עוד לפני מסירת מכתבי ההמלצה לוויסליצני, הקדים וייסמנדל לשלוח מכתב חשאי לפרוידיגר בדואר דיפלומטי, בו הודיע על מכתב ההמלצה שיבוא, "ומה שכתוב שם הוא הנגלה שאינו העיקר". יש לציין שגם בתקופת הכיבוש המשיך להתקיים קשר רצוף בין ברטיסלבה ובודפשט וההנהגות היו מעודכנות בהתפתחויות. בהמשך כתב שאם ינהלו משא ומתן עם הגרמנים יש להיערך לקראתו ולהבחין בסימנים שנתן מתי ההבטחות של הגרמנים הופכות לשקר כמו למשל, "אם יש כאן משא ומתן אין כאן געטא, ואם יהיה כאן געטא – ממילא איגלאי מילתא למפרע שאין כאן משא ומתן, כי תחילת הרצח הוא הכניסה לגטו"; והציע ש"מן הצורך שיהי' אחדות גמורה בין המפלגות, ולהראות פנים מאמינים לגרמני, ולחשדו בלב על כל ערמה וקנוניא"; והבהיר שעל היהודים להימלט מן הגטאות, כי גם אם יהרגו מחצית האנשים, עדיין יש תקווה שהמחצית השנייה תינצל", ועוד. בשובו מברלין לברטיסלבה קיבל ויסליצני לידיו את מכתבי ההמלצה,⁵ וב־27 או ב־28 במרס העביר לפרוידיגר את מכתב ההמלצה של וייסמנדל. פרוידיגר העביר לדבריו את המכתב ל־30 מנהיגי הקהילה בבודפשט, בהם קסטנר.⁶

² 11 ביוני 1944, מדברי יואל, חאלב, אצ"מ 2-1581\26.S26.

³ 14 ביוני 1944, פרוטוקול ישיבות הנהלת הסוכנות היהודית, אצ"מ. משה קראוס שמע על הכיבוש הצפוי תשעה ימים לפני הכיבוש, מפי מנכ"ל משרד החוץ ההונגרי. ראו נדיבי, "ניסיון להציל את יהודי קרפטורוס ערב הכיבוש", יד ושם- קובץ מחקרים, תש"ע 1. מסך העדויות עולה שהשמועות על הכיבוש הצפוי החלו להתפרסם בין שבועיים לשבוע וחצי קודם.

⁴ עדות קסטנר – משרד עו"ד תמיר עמ' 44. בדו"ח קסטנר עמ' 75 נכתב: "במכתב שהיה כתוב בעברית, יעץ לנו הרב וייסמנדל לחדש ללא דיחוי את הקשר עם ויסליצני [...] הברונית וייס הייתה במחבוא. ויסליצני קיבל את פרוידיגר ואת ניסן כהן, מבלי לדון איתם על הפרטים. בהמשך נתקבלו ברנד וד"ר קסטנר על ידי ויסליצני".

⁵ וייסמנדל, **מן המצר**, עמ' קי"ב-קט"ז; דו"ח קסטנר עמ' 75. לפי קסטנר, ויסליצני נסע לברטיסלבה בלבד במטרה ללמוד את החקיקה האנטי-יהודית שהתקיימה שם וחזר לבודפשט.

⁶ עדות וחקירת פרוידיגר, משפט קסטנר, ג"מ, עמ' כ"ג – 1 – 7, כ"ד – 11 – 12; עדות קסטנר – משרד עו"ד תמיר עמ' 44; פטרן, **האם מאבק על הישרדות**, עמ' 193; פרבשטיין, **בסתר המדרגה**, עמ' 267 – 272.

כתיבת מכתבי ההמלצה נכפתה אפוא על ידי נציגו של אייכמן, בשם הרשויות הגרמניות הגבוהות ביותר, על מנת להגביר את האמון של מנהיגי היהודים בבודפשט בו ובחידוש 'תוכנית אירופה', לקראת תחילת הגירוש של יהודי הונגריה להשמדה.

ב. בראש ועד ההצלה עמד אוטו קומוי, אף שהפעילים בפועל היו קסטנר וברנד.

קסטנר כתב בדו"ח לאחר המלחמה והעיד בעדותו הראשית במשפט-קסטנר, שבהרכב המייסד של ועדת העזרה וההצלה בבודפשט היה ייצוג לכל התנועות הציוניות החלוציות, שאוטו קומוי, נשיא ההסתדרות הציונית, עמד בראשה והוא היה סגנו ולחילופין המנהל בפועל.⁷ ואולם, בחקירה הנגדית במשפט שינה את גרסתו ואמר שהוועדה הוקמה בעקבות פניית ועדת ההצלה באיסטנבול [בראשית שנת 1943], שאוטו קומוי כינס אותה, ומקימיה היו חברי "איחוד־מפא"י" שהיו מוכנים ליטול על עצמם סיכון.⁸ גם לפי יואל ברנד, הנהלת "פועלי ציון" [מפא"י] היא שהסמיכה את שלושת חבריה שמואל שפריגמן, ישראל קסטנר ואותו לארגן ולנהל את העבודה.⁹

בהפיכת קומוי ליו"ר ועדת ההצלה, ובייחסו לרב וייסמנדל מכתב המלצה לפתוח במו"מ עם הגרמנים להצלת יהודי הונגריה, ביקש קסטנר לאמר לאחר המלחמה שהוא נתלה באילנות גבוהים, וכי לתוצאות פעולותיו בשיתוף עם הגרמנים, שותפים גם אותם מנהיגים חשובים.

למעשה, ההחלטה לשתף פעולה עם הגרמנים להצלת יהדות הונגריה, היתה המשך טבעי ורצוף למערכת היחסים שהתקיימה במשך למעלה משנה עם שורה של סוכנים גרמנים שעבדו בשרות ועדות ההצלה מטעם הישוב באיסטנבול ובבודפשט ועוד, ובדיעבד הסתבר שהיו סוכני ריגול מטעם אייכמן ואנשיו, שהצליחו להפיל את קסטנר וברנד כפרי בשל לידיהם.¹⁰

היו יהודים שהבחינו בסכנה שבשיתוף הפעולה עם הגרמנים בתחילת הכיבוש, התריעו והתנגדו לו בעצם אותם ימים, כדוגמת משה קראוס, מנהל המשרד הארץ ישראלי בבודפשט. במלאת 70 שנה לכיבוש הונגריה, מן הראוי להאיר את הזרקור גם על עמדתו, מאחר ופועלו ועדותו של קראוס תרמו תרומה משמעותית להיווצרותה של "פרשת קסטנר".

ג. פוליטיזציה של המשפט בידי שמואל תמיר

מן המאמר עולה שעו"ד שמואל תמיר, סנגורו של גרינוולד, השתמש בציניות ובכישרון רב להפוך את המשפט לפוליטי, נגד מפלגת מפא"י השלטת וקסטנר שליחה. לדברים נילוויים דוגמאות לביסוס

⁷ דו"ח קסטנר, עמ' 60-61; עדות קסטנר, משרד עו"ד תמיר, עמ' 5. בשולי העמוד נכתב בכתב יד: "אז עוד לא ידע שקראוס יעיד".

⁸ עדות קסטנר, משרד עו"ד תמיר, עמ' 28, 39.

⁹ ברנד, בשליחות נידונים, עמ' 17.

¹⁰ על בגידת הסוכנים הגרמנים שעבדו בשרות ועדות ההצלה באיסטנבול, בודפשט וז'נבה, ראו פרילינג, חץ בערפל, ואהרונסון, היטלר, בעלות הברית והיהודים.

ההליך המשפטי הבלתי הוגן שתמיר נקט בו. ואולם ההגינות מחייבת את הכותבים להביא דוגמאות דומות שנקטה בהם התביעה, אשר נכשלה באותו נגע ממש, בגיבוי ממשלת ישראל. למשל: גרינוולד קרא להקים ועדת חקירה ציבורית בלתי מפלגתית לדון בהאשמות נגד קסטנר, ואף על פי כן היועץ המשפטי לממשלה, חיים כהן, עמד על כך שתוגש תביעה מטעם המדינה [ולא מטעם קסטנר, כפי שניתן להבין בטעות] על הוצאת דיבה, להבדיל מתביעות פליליות ואזרחיות, בין אזרחים לבין עצמם.

היועץ המשפטי לממשלה לא ניצל את החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, אשר הוא עצמו ליווה את הליך חקירתו והיה ממעצביו, כדי לברר את האשמות של גרינוולד, ולנקות מהן את קסטנר. רצון המחוקק ורוח החוק דרשו, בין השאר, לאפשר לניצולי שואה שנחשדו בשיתוף פעולה עם הנאצים לנקות את עצמם מן החשדות, ובכך לטהר את האווירה בין המאשימים והחשודים. אבל מסיבות פוליטיות, בראשן הפגיעה הצפויה במפא"י לקראת מערכת הבחירות הקרבה, החליטה המדינה לפעול בניגוד לבקשת התובע, ובניגוד לחוק שנחקק ביוזמת היועץ המשפטי לממשלה, והתייצבה לצדו של החשוד ותבעה לדין את המאשימים.¹¹ ההתערבות הפוליטית של הרשות המבצעת במשפט החלה אפוא עוד בטרם החל המשפט.

דוגמאות נוספות של הפרה בוטה של העיקרון הבסיסי של עצמאות המערכת המשפטית ועקרון הפרדת רשויות: תמיר הודיע לבית המשפט כי שני עדים שהגיעו מטעם ההגנה לארץ להעיד, לא יעידו. ג'ורג' מנטלו [המזכיר הראשון בצירות אל סלבדור בברן בשווייץ אשר פרסם את הדוחות על אושוויץ ועל שואת יהודי הונגריה], בא במיוחד משווייץ למשפט, אך בבוקר עדותו טס בחזרה לשווייץ. כעבור שנים סיפר שראש הממשלה, משה שרת, ביקש ממנו במיוחד להימנע מלזעזע את המערכת הפוליטית הצעירה של מדינת ישראל.¹² אייזיק שטרנבוך, שעמד בראש ארגון ההצלה האורתודוקסי בשווייץ, בא במיוחד משווייץ מטעם ההגנה כדי להעיד, אך עזב את הארץ למחרת בטענה שאשתו חולה¹³; מנכ"ל משרד ראש הממשלה, טדי קולק, הציע לשלם לבנדי גרוס, מהסוכנים המרכזיים של ועדות ההצלה באיסטנבול ובבודפשט, 15 אלף דולרים, בתנאי שיסכים לעזוב את ישראל בלי להעיד במשפט מטעם ההגנה¹⁴; טדי קולק ואהוד אבריאלי, מנכ"ל משרד האוצר, שהיו מראשי ועדת ההצלה הישובית באיסטנבול, הזמינו במהלך המשפט את ברנד למסעדה כדי לפתותו שלא יעיד או יימנע מלפרסם ספר על קורותיו¹⁵; אנטואן טיסונדייה, שהיה אחד ממלוויה של חנה סנש, בא להעיד במשפט בהזמנת יואל פלגי, סמנכ"ל חברת התעופה "אל על", במימון החברה שהיה מראשיה¹⁶; בעיצומה של חקירת הנגד שלו, בא קסטנר לביתו של ראש הממשלה ושר החוץ, משה שרת, להתייעצות. בהמשך פעל שרת להחליף את התובע במשפט, אמנון תל-איתן, אותו כינה נמוש - ביועץ המשפטי לממשלה, דבר המנוגד לכל כללי המשפט המקובלים. עוד הוחלט ששרת עצמו לא יופיע

¹¹ זרטל, **האומה והמוות**, עמ' 122-124; יבלונקה, החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, עמ' 145-148; ויץ, החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם עמ' 158-159; שמואל תמיר, "האמת על משפט קסטנר", **מעריב**, 21.5.82, עמ' 18.

¹² רוני מנדלבאום במכתב אלי, 7 באפריל 2003. רוני פגש את מנטלו באיטליה וראיין אותו.

¹³ תמיר לבית המשפט: "העד הבא - ג'ורג' מנטלו - אמש הודיעו לי מת"א שהוא טס לשווייץ בבוקר. גם העד שטרנבוך עזב את הארץ - אשתו חלתה", משפט קסטנר, ג"מ, עמ' כ' - 5.

¹⁴ קולק לבדר, 18 בינואר 1955, ג"מ, 009/657.

¹⁵ ברנד, **השטן והנפש**, עמ' 135, 177-178.

¹⁶ רוזנפלד, **תיק פלילי**, עמ' 145.

כעד במשפט, למרות מעורבותו במהלכים בשעתו, "נוכחתי כי אסור לי להופיע כעד. גמרתי אומר לערוך אחרי המשפט מסיבת עיתונאים ובה לספר את כל האמת על פרשת יואל ברנד".¹⁷

יומנו של משה שרת, ראש הממשלה, מגלה את מעורבותם העמוקה של חברו מילדות, נשיא בית המשפט העליון, יצחק אולשן, שעתיד לעמוד תוך זמן קצר בראש ההרכב שידון בערעור על פסק דינו של בנימין הלוי, ועל מעורבותם של ידידו מקלח' וראש "שירות הביטחון" [ש"ב], עמוס מנור, ושל ראש "המוסד", איסר הראל, בדיונים לקראת הערעור, והמשבר הפוליטי שאליו הם נקלעו. ביום ב' 27 ביוני כתב: "הצעת אי אימון, [פנחס] רוזן בטלפון [...]טלפון לאולשן"; למחרת כתב ביומנו: "אולשן בבית [...] הצעת אי אימון לממשלה מטעם חרות [...]"; ביום ד' 29.6 כתב שרת: "בבוקר לנשיא. [...] ב-4 ישיבה על פרשת קסטנר. ש"ב מדווח כאילו הדתיים יסרבו"; כעבור חמישה ימים, ב-4.7 כתב שאיסר הראל בא להציע תגובה לשטנתם המשותפת של 'למרחב' ו'הבוקר' המאשימים את מפא"י בניסיון להתקשר עם היטלר: פרסום דברי אליהו גולומב, מבכירי ארגון "ההגנה" על ניסיונות אנשי שטרן [לח"י] להתקשר עם גרמניה ועם איטליה. "איסר הציע לפרסם דברי אליהו ב'דבר' ונתתי אישורי".¹⁸

תמיר לא נבדל בדרכיו מראש הממשלה, היועץ המשפטי לממשלה, ראשי השב"כ והמוסד ועוד. כולם פעלו במסגרת הנורמה והאווירה ששררו אז במדינה, חברה בה לאידיאולוגיות וממילא לפוליטיקה היו מקום מרכזי. מפלגת השלטון לא היססה לדרוס נורמות בסיסיות של עצמאות הרשות השופטת ונוהל משפט תקין, הרבה מעבר להצהרות ולכוונות של תמיר. לשוב ולתלות גם בשנת 2014 את הפוליטיזציה של המשפט בשמואל תמיר בלבד, הינו חוסר יושר אינטלקטואלי, בלשון המעטה.

ד. קסטנר העיד לאחר המלחמה לטובת ויסליצני ובכר

קסטנר העיד גם לטובת הרמן קרומיי, סגנו הנוסף של אייכמן, ולטובת הנס יוטנר, ראש הוואפן ס"ס.

ה. אחינו בני ישראל האם השתגעתם, האם הינכם יודעים באיזה גיהנום אנחנו חיים

כפי שמובא בעיתון המקוון, ההסתמכות של השופט חיים כהן על מכתב הרב וייסמנדל, שאין לבקר את ההנהגה בבודפשט בשל התנאים הקיצוניים והחד פעמים ששררו באותם ימים, היא הוצאת דברים מהקשרם.

במכתב המקורי של וייסמנדל¹⁹ המשפט המצוטט מובא בהקשר למחאה על אי קבלת עזרה כספית:

¹⁷ שרת, **יומן אישי**, עמ' 376, 392, 405, 414, 443 תמיר, **אוטוביוגרפיה**, עמ' 356-357; ויץ, **קסטנר**, עמ' 152-153. ועוד על כך ראו בבלוג "הפקטור המשפטי" של עו"ד יוסי דר, "ראש הממשלה שחשש ובחש במשפט קסטנר".

¹⁸ משה שרת, **יומן אישי**, כרך ד', עמ' 1074, 1075, 1080-1081; תמיר, **אוטוביוגרפיה**, עמ' 878; בלוג של עו"ד יוסי דר, "משפט קסטנר – המשחק המכור בבית המשפט העליון".

¹⁹ הרב מיכאל דב בר וייסמנדל וגיזי פלשיימן אל מרכז החלוצ' בז'נבה, ארכיון קושטא, Z1063/HIV279, מס' 279.

אחינו בני ישראל האם השתגעתם, האם הינכם יודעים באיזה גיהינום אנחנו חיים, למי אתם שומרים את הכסף, למה אתם ממתנים עד שאנו שולחים שליח לבקש ולחנן מן הגיהינום שלנו אליכם, וכל התחנונים שלנו אינם פועלים אפילו פעולה של עני העומד בפתח – אתם משליכים לפנינו אחר כמה הפצרות, פרוטות – רוצחים משוגעים, מי הוא הנותן צדקה, אתם הנותנים פרוטות מגובה במותיכם או אנחנו הנותנים דם ודמעות בעמקי תהום, מי נותן לכם רשות לשאול ממנו דין וחשבון, ונתינת בודוגעט [תקציב] כמו במשא ומתן על בגדים וחפצים, טרם שתתנו לנו אחד אחוז מרובה ממה שאנחנו צריכים.

וייסמנדל שלח את המכתב לשווייץ ב- 16 במאי 1944, יום לאחר תחילת הגירוש המאסיבי של יהודי הונגריה לאושוויץ. לפי עדות נתן שוואלב, נציג החלוץ בז'נבה, המכתב הגיע אליו יום למחרת, והוא שלח אותו מיד לראשי הסוכנות היהודית בארץ ולחברי ועדת ההצלה באיסטנבול, ועוד. במכתב הרב דן בקצף את מנהיגי היהודים בעולם החופשי, על שאינם מפרסמים בעולם החופשי את המידע הרב ששלח אליהם- וידע שהגיע אליהם, על התקדמות השמדת היהודים.

ואתם אחינו בני [בני ישראל] בכל מדינות החופש ואתם שרי מלוכה בכל מדינה איכה אתם מחשים לרצח הזה, אשר בו נרצחות עד עתה כמו ו' פעמים אלף אלפים [6,000,000] יהודים, ואשר בו נרצחים גם עתה עשרות אלפים בכל יום – בשממת לבם צועקים אליכם ועליכם יהודים הנהרגים, אכזרים אתם רוצחים אתם, למען השתיקה האכזרית אשר אתם שותקים למען חיבוק ידיים אשר אתם מחבקים, הלא יש ספוק בידכם למאן – ולעכב – בעת ועונה זו. ועל כן בדם של אלפי אלפים, ובדמעות של אלף אלפים אנחנו מבקשים ומתחננים ותובעים ודורשים לעשות מעשים תיכף ומיד.²⁰

בברכה

אילה נדיבי

²⁰ עוד על מכתבו של הרב וייסמנדל מ- 16 במאי ראו: http://www.daat.ac.il/daat/ktav_et/maamarim/%D7%A0nedivi01.pdf